

M. Serhan Tayşi Kitabı

Ali Emîrî'nin İzinde

Söyleşi: Taha Kılıç

ALİ EMRİ'NİN İZİNDE

M. Serhan Tayşi

TİMAŞ YAYINLARI | 2033

Hatırat Kitaplığı | 2

YAYIN YÖNETMENİ

Emine Eroğlu

EDİTÖR

Filiz Dıġıroġlu & Fulya İbanoġlu

KAPAK TASARIMI

Ravza Kızıltuġ

1. BASKI

Mart 2009, İstanbul

2. BASKI

Nisan 2015, İstanbul

ISBN

ISBN: 978-975-263-956-0

9 789752 639560

TİMAŞ YAYINLARI

Çaġaloġlu, Alemdar Mahallesi,
Alayköşkü Caddesi, No:5, Fatih/İstanbul

Telefon: (0212) 511 24 24

P.K. 50 Sirkeci / İstanbul

timas.com.tr

timas@timas.com.tr

Kültür Bakanlığı Yayıncılık

Sertifika No: 12364

BASKI VE CİLT

Sistem Matbaacılık

Yılanlı Ayazma Sok. No: 8

Davutpaşa-Topkapı/İstanbul

Telefon: (0212) 482 11 01

Matbaa Sertifika No: 16086

YAYIN HAKLARI

© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak

Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir.

İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

İçindekiler

Yayına Hazırlayanın Önsözü	9
Önsöz	19
I. Ailem, Çevrem ve Bayındır	23
“Dağlarından yağ, ovalarından bal akar”	25
Bayındır’ı ‘bayındır’ Yapan Adam: Hacı Sinan Ağa	26
Bayındır’da Yahudiler ve Rumlar	29
Bayındır Menkıbeleri	30
İlmî-Dinî Hayat	32
Dedelerim - Ninelerim.....	38
Annem-Babam	43
II. Babamdan Atatürk’e Dair Dinlediklerim	53
Ermeni Komitacılarının Suikast Girişimleri.....	55
Kâzım Karabekir Paşa ve İzmir Suikastı Duruşması	61
“Her şeyde bir hayır vardır!”	64
III. Adana Yılları.....	65
“Adanalıyım”	68
İsmet Paşa’nın “Ben sizi harbe sokmadım” Hikâyesi.....	70
Atatürk Bir Muhalif Yaratıyor: Arif Oruç	71
IV. İzmir Yılları	73
Çocukluğumun İzmir’i.....	76
Çocuk Felci ve İstanbul’da Tedavi.....	83
Eşrefpaşa’da İkamet	87

İzmir'in Külhanbeyleri.....	97
Halit Bey İlkokulu.....	100
Karataş Ortaokulu.....	106
Özel Karşıyaka Koleji.....	119
Kardeşim Ahmet'in Vefatı.....	121
27 Mayıs 1960 İhtilâli ve Adnan Menderes.....	121
Babamın Emeklilik Yılları Başlıyor.....	126
V. İzmir'in İlmî Hayatı..... 127	
İzmir Müftüsü Hasan Âkif Salı.....	130
Babamın dostu Râsih Hoca ve babamın bir gece hüddam çağırması.....	135
Şeyh Sezai Efendi.....	136
Ömer Efendi'ye İntisab.....	137
VI. Yazları Bayındır'da..... 149	
Bayındır'daki dede evi ve Âlâ Çeşme.....	154
Hoca Ninemiz.....	155
Yörük Ayşe Ana.....	158
Dedemle Bayındır'da.....	159
Anneannem Besîme Hanım.....	165
Ilıca'ya gidiş.....	168
VII. İstanbul Yılları Babamın İstanbul'daki Hayatı..... 171	
Mustafa Hilmi Efendi.....	175
Babamın İstanbul Yılları.....	176
Babamın Haccı.....	181
Babamın İstanbul'daki Dostları.....	182
Evliliğim.....	196
VIII. Üniversite Hayatım..... 199	
Hukuk Fakültesi.....	201
Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.....	205
Tarih Bölümü Bitiyor, Mezuniyet Tezimi Hazırlıyorum.....	238
Muhammed Hamidullah Konferansları.....	239
Necip Fâzıl'a dair.....	243
Bâyezid Kütüphanesi'nde Çalışma Teşebbüsüm.....	246
IX. Millet Kütüphanesi'ne İntisâbım..... 247	
Gelenbevi Ortaokulu'nda Öğretmenlik.....	250

Ve Millet Kütüphanesi.....	251
Millet Kütüphanesi Müdürleri.....	277
Millet Kütüphanesi'ndeki Bazı Özel Koleksiyonlar	302
X. Memuriyet Dönemim ve İlmî/Kültürel Faaliyetler	307
Doktora Maceram	309
Marmara Üniversitesi'nde Asistanlık Macerası.....	314
Abdülkadir Salgır'ın Genel Müdürlük Dönemi.....	316
Dergâh Ansiklopedisi'nde madde yazarlığım.....	323
İranlı Tabatabai Ailesinin Araştırmaları	324
Klaus Kreiser'le Tekke Mecmuası neşrim – 1980	326
Tercüman 1001 Temel Eser Projesi – 1980	327
Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu ve IRCICA Çevresi	329
Ozanlar Kahvesi'nden Tanındıklar	333
Pakistan Seyahatim	335
Kütüphanedeki satın alma komisyonu üyeliğim.....	342
Kıyâfetu'l-İnsâniye'nin başına gelen.....	344
Dîvân-ı Lügâti't-Türk'ün Amerika'ya götürülme teşebbüsü.....	345
Nâzım Kıbrısı'nın Kütüphaneyi Ziyareti.....	349
Fatih ve Çevresi Hakkındaki Çeşitli Araştırmalarım.....	355
Oğuzhan İlkokulu'na Kitap Bağışı	355
“Ben mahşerde sizden şikâyetçiyim Sayın Bakanım!”	357
“Bu kitapları SEKA'ya gönderin Mehmet Bey!”	358
Murat Bardakçı ile Atışma	363
XI. Bir Mektep Olarak Enderun	365
Enderun'un müdavimleri.....	371
Karababa Dergâhı'nda Sohbetler	404
Yaşar Bağdathı Hoca ve Çevresi.....	404
XII. Kütüphane Vesilesiyle Tanıştığım İnsanlar.....	415
Prof. Dr. Abdülkadir Özcan	417
Şâhidî Örnek.....	420
Behlül Bey.....	421
Ali Emîrî'yi Anma Toplantıları.....	423
Süleyman İle İki Mühim Ziyaret	485
Hüdâî Şentürk	492
Dursun Gürlek.....	493
“Maocu Çetin”	496
Erman Güven.....	503

Yusuf İzzeddin Sav.....	505
Bayram Ali Öztürk Hoca.....	507
Hasbi Abdülkerim Hoca (d. 1941 – v. 2001)	508
Ord. Prof. Aydın Sayılı	510
Aydın Bolak	511
Doç. Dr. Selçuk Eraydın.....	513
Prof. Dr. Mahmut Erol Kılıç.....	515
Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu	518
Hâkim Adnan Bey	519
Prof. Dr. Yaşar Koçak	521
Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya.....	524
Prof. Dr. Nâzım Terzioğlu.....	525
Prof. Dr. Thomas Goodrich	526
Pars Tuğlaciyan.....	527
Fatih Kaymakamı Yavuz Mete Bey.....	528
Prof. Dr. Meredith Owens	529
Thierry Zarcone.....	530
XIII. Süleymaniye Kütüphanesi Çevresi.....	539
Nevzat Kaya.....	541
Süleymaniye'nin eski müdürlerinden Mustafa Köymen.....	548
Prof. Dr. Rukneddin Nasûhîoğlu.....	549
Kültür Müdürü Ahmet Menteş.....	549
Ord. Prof. Süheyl Ünver.....	549
Nûri Arlasez	553
Prof. Dr. Ali Alparslan	554
Abdülbaki Gölpinarlı.....	559
Bestekâr Rüştü Şardağ.....	561
Hâkim Süleyman Bey ve Zeynelzâde Kütüphanesi'nin İhyası ...	562
Ali Nar Hoca.....	563
XIV. Bâyezid Kütüphanesi Çevresi.....	567
Şerafettin Kocaman	570
Muzaffer Gökman	573
XV. Kütüphaneler ve Kütüphaneciliğe Dair.....	581
Eserlerin Korunması ve Saklanması Meselesi.....	588
Unutamadığım, Hep Tavsiye Ettiğim Kitaplar	590
İndeks.....	593

Önsöz

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla başlarız ve deriz ki:

Bu eseri tamamlamayı bizlere müyesser kılan Rabbimize hamd eder, O'nun salât ve selâmının Efendimiz'in üzerine olmasını dileriz. Allah bizi, Efendimizin şefaatine lâıyk eylesin.

'Hatırat'lar, yaşananların unutulmaması, çıkarılan ibretlerin ve alınması gereken derslerin sonraki nesillere aktarılması noktasında çok önemli eserlerdir.

Her insanın yaşadıklarının, kendi içinde bir kıymeti varsa da, toplum önünde belli bir hizmette bulunanların, bir teşkilât içinde yıllarını geçirerek kariyerini oluşturanların yaşadıkları, daha büyük önem arz eder. Çünkü onlar, hatıralarında kendilerini anlatırlarken, aslında içinde yaşadıkları dönemi ve toplumlarını da anlatmış olurlar.

Tecrübelerin yazılı olarak aktarılması ve sonraki nesillerin istifadesine sunulması, bize, hiç tanımadığımız insanlara ve zamanlara ulaşma imkânını sağlar. Tıpkı, okulda öğrendiğimiz ve hiç unutmadığım o meşhur Roma atasözünde olduğu gibi "Söylenenler uçar gider, yazılanlar kalır."

32 yıla yaklaşan kütüphanecilik hizmetim, Türkiye'nin ve dünyanın büyük değişimler geçirdiği bir döneme denk geldi. 1970-2000 arasında, sonraki 10 yıllarımızı etkileyecek büyük

dönüşümler yaşadık. İhtilâller, siyasî ve ekonomik çalkantılar, devrimler, savaşlar...

Bütün bu gelişmeleri bir kütüphaneci olarak izlemek, Osmanlı İmparatorluğu'nun pâyitahtı İstanbul'un en merkezî yerinde senelerce hizmet etmiş olmak; babamın memuriyeti sebebiyle dünyaya geldiğim Adana'dan, memleketim İzmir'e, oradan da İstanbul'a uzanan hayat yolculuğum bana geniş bir bakış açısı kazandırdı.

Babam, 1930–1938 arasında Mustafa Kemal Atatürk'ün yakın koruması olarak görev yaptığından dolayı, sadece kendi muhitimde kalmadım, toplumumuzun farklı kesimlerini de gözlemleyip izleme imkânı buldum. Babamdan dinlediklerim, şahsî müşâhedelerimle birleşerek, Türkiye'nin toplumsal ve siyasî yapısı hakkındaki düşüncelerimi olgunlaştırdı.

Ayrıca kütüphanecilik mesleği, bana, alanlarında uzmanlaşmış birçok kültür, bilim ve sanat adamıyla tanışma imkânı da sağladı. Bir eski eser kütüphanesinde görev yapıyor olmak, normal şartlarda yüz yüze sohbet edemeyeceğim insanlarla beni karşılaştırdı. Bu tip insanlardan daha çok istifâde etmek için, elimden gelen gayreti gösterdim.

Doğrusunu söylemek gerekirse, bütün bu bahsettiğim hususları özetleyecek, hayatımın bütün kültürel birikimini iki kapak arasında bir araya getirecek, kazandığım tecrübeleri genç nesillere aktarabilecek bir hatırat kaleme almayı düşünüyordum. Kader-i ilâhînin bir cilvesi, meslek hayatımın son demlerinde geçirdiğim bir rahatsızlık sonucu, gözlerimde % 70'lere varan bir görme kaybı oluştu.

Dostlarım hatıralarımı yazmam konusunda beni teşvik ediyorlar, bunun çok faydalı olacağını söylüyorlardı. Hatta eski dostum Dursun Gürlek Bey'e, yine sözü hatıralarıma getirdiği bir gün şöyle demiştim: "Yahu ben okuyup yazamıyorum, hatıralarımı nasıl kaleme alacağım?" Dursun Bey de, gerekirse bir genç bulunup anlaşılabileceğini, bu gencin benim yaz-

dıklarımı kâğıda geçirebileceğini dile getirdi. Ancak herhangi bir isim de konuşmadık, öyle kaldı.

Bir gün, Bâyezid Devlet Kütüphanesi'nde, Kütüphane Müdürü Şerâfettin Kocaman dostumuzun odasında oturmaktayken, Dursun Bey, yanında genç bir kardeşimizle geldi ve ismi Taha Kılınç olan bu oğlumuzu göstererek, hatıralarımı kayda geçirme işine tâlip ve gönüllü olduğunu söyledi. Delikanlıya baktım, o da bunu samimiyetle doğruladı.

Bütün samimiyetle ifade ederim ki, bu eserin meydana gelmesinde Taha Bey oğlumuzun büyük gayretleri oldu. Kendisine 'oğlumuz' diyorum, çünkü manevî bir evlat gibi, yaz-kış demeden, yağmur-çamur dinlemeden, her zaman tam vaktinde gelerek, beni açan soruları sorup cevaplarını banda kaydetti. Daha sonra bu bantları çözerek, konuştuklarımızı bilgisayara aktardı. Taha Bey o sırada hem mastırını yürütüyor, hem de çalışıyordu. İki seneden fazla bir süre, hatıralarımı banda kaydettik.

Taha Bey oğlum, bununla da yetinmeyip, hatıralarımın, çocukluk ve gençlik dönemimin geçtiği İzmir ve ilçelerine, memleketim Bayındır'a kadar gitti. Anlattığım mekânları gözleriyle gördü, fotoğraflarını çekti.

Son merhalede, metnin tasnifi, anlatılanların sıralaması da onun tarafından, istişarelerimiz sonunda tanzim edildi.

Kendisine duacıyım: "Allah, gayretlerini bereketlendirsün, iki cihanda aziz eylesin."

İşte bu olumlu düşünce ve duygular içinde, hatıralarımı siz muhterem okurlarımla paylaşmak cüretinde bulundum.

Hatalar bizden, hoşgörü ve insaf sizden, tevfik ve inâyet Rab-bimizdendir.

Vesselam.

Mehmet Serhan TAYŞI
Kasım 2008 – Sabrâyucedit

I.

Ailem, Çevrem ve Bayındır

“Dağlarından Yağ, Ovalarından Bal Akar”

Aile köklerimin bağlı olduğu Bayındır kasabası, İzmir’e doksan kilometre mesafede, Menderes vadisinde saç ayağı gibi duran üç kasabadan bir tanesi. Diğer ikisi de Tire ve Ödemiş. Bayındır, bereketli toprakları ve bol mahsulüyle gerçekten de şanslı bir kasaba. Evliya Çelebi’nin, İzmir ve ilçelerini anlatırken kullandığı tabir, Bayındır için bire bir uygun: “Dağlarından yağ akar, ovalarından bal akar.” Bayındır ayrıca, Sultan II. Abdülhamid döneminde yapılan demiryolunun da güzergâhında yer alır. Ödemiş’ten geçen trenler, Bayındır’a uğrar, bu bakımdan, Bayındır çok şanslıdır.

Benim yaptığım incelemelere göre, Bayındır’ın iki ‘stratejik’ mahsulü vardır: İncir ve zeytin. Bunlar ihraç maddeleridir ve yöremizin başlıca zenginliğini oluştururlar. Bayındır’ın dağları serâpâ zeytin ağaçlarıyla doludur. Dağlarda da Türkmen köyleri bulunur. Türkmenler, yazın Tonaz Dağı’nın tepelerindeki yaylalarına göçerler, kışın da Bayındır’a inerler.

Bayındır, eski Osmanlı kültüründe cari olduğu üzere, dağın yamacına kurulmuş bir kasabadır. Bunun birkaç faydası var: Evvela deprem tehlikesinden korunmak mümkün oluyor. Havada rutubet olmuyor. Yazın serin, kışın ılık oluyor. Dağlardan çıkan kaynak sularından kolayca istifade edilebiliyor.

Bayındır'ı 'Bayındır' Yapan Adam: Hacı Sinan Ağa

Bayındır, göçebe Türkmenler tarafından kurulmuş. Dede Korkut Hikâyeleri'nde de adı geçen meşhur Bayındır Han'ın soyundan gelen Türkmenlermiş bunlar. Önceleri bir kısmı Bitlis / Ahlat'ta, bir kısmı da Erzincan dağlarında yaşıyormuş. Bilahare Anadolu'da Timur tehlikesi baş gösterince, İç Anadolu'ya ve Batı'ya doğru kaçmaya başlamışlar. Timur geldikçe bunlar kaçmışlar, nihayet Bayındır'a yerleşmişler. Fakat Bayındır'ın, bir Türkmen obacığından 'bayındır' bir kasabaya dönüşmesi, Kânûnî Sultan Süleyman'ın has adamlarından Hacı Sinan Ağa marifetiyle olmuştur.

Hacı Sinan Ağa, Türkmenlerin arasından çıkmış, İstanbul'da Bâb-ı Devlet'te ikballere kavuşmuş, Kânûnî Sultan Süleyman zamanında önemli hizmetlerde bulunup emekli olmuş bir zat. Sinan Ağa aldığı para ile hacca gitmiş, sonra memleketine dönüp yerleşmiş. Tabii İstanbul'da edindiği tecrübeler ışığında, memleketi için bir şeyler yapma derdine düşmüş. Bunun için

Hacı Sinan Ağa'nın Bayındır'daki vakıflarından, şehir hamamı.

ilk iş olarak, Türkmenlerin topluca Cuma namazlarını kılabilmeleri için bir cami ve medrese inşa ettirmiş. Yanına da orta-öğretim derecesinde bir medrese yaptırmış. Daha sonra onun karşısına bir fırın, bir hamam derken, Bayındır'ın merkezinde epeyce büyük bir külliye meydana gelmiş. Ancak İstanbul'da görülebilecek güzellikte, camlarından rengârenk ışıkların yansıdığı, harika bir göbek taşı olan bu hamamda ben de çok yıkanmışımdır.

Hacı Sinan Ağa'nın yaptırdığı hamam, pazartesi-perşembe günü hanımlara tahsislidir. Sâir günler erkekler gider. Kadınlar ve erkekler, kesinlikle aynı gün gidemezler. Bu âdetin temelinde, Üstadımız Birgivi'nin fetvası vardır. Birgivi, kadınlarla erkeklerin, aynı gün içinde, farklı zamanlarda bile olsa, aynı hamamı kullanmalarını tecvîz etmez. Bayındır'da bu görüş geçerlidir.

Hacı Sinan Ağa, Türkmenler için böyle bir külliye yaptırdıktan sonra, onlara araziler dağıtmış, onların göçebelikten çıkıp yerleşik hayata geçmeleri için gayret göstermiş. Gerçekten de kısa bir zaman sonra, Bayındır 'bayındır' bir Türkmen kasabası haline gelmiş.

Hacı Sinan Ağa, caminin hemen yanına bir ev de yaptırmış kendisi için. Biz orada çocukken çelik-çomak oynardık. Burası yeşil bir bahçe içindeydi. Hacı Sinan Ağa ailesinden insanların ve camiye emeği geçenlerin mezarlığı olmuş orası zamanla. Ağa'nın kendisi de burada medfûn.

Hacı Sinan Camii'nde dedelerim uzun zaman imamlık yaptılar. Bu camide imamete geçmeyi herkes isterdi. Çünkü Hacı Sinan Ağa'nın vakıflarının gelirleri epey boldu. Hacı Sinan Camii'ne imam olacaklar da seçilerek alınırlardı.

Caminin hemen arkasında Bayındır Hükümet Konağı vardır. Caminin altından ve üstünden yollar gelir, Hükümet Konağı'nın önünde birleşirler. Caminin hemen üstündeki

çıkılmaz sokakta da annemin babası Mehmed Emin dedemin evi bulunurdu. Arkası portakal ve limon ağaçlarıyla dolu, bir buçuk dönüm arazisi bulunan bir evdi orası. Maalesef sahip çıkamadığımızdan, yedi yüz milyon liraya satıldı vakti zamanında. Ben emekli olmuştum, diğer varisler de ilgilenemediler. Çocukluğumun birçok güzel hatırasının geçtiği bu evi, daha sonra ayrıntılarıyla anlatacağım.

Hacı Sinan Camii, Bayındır'a hâkim bir tepenin eteğindedir. Çevresindeki külliye ile beraber burası, Bayındır'ın kalbinin attığı yerdir. Hamamın yanından aşağı inen yol, esnafın pazaryerine ve Pamukpazarı Camii'ne gider. Pamukpazarı, fütüvvetin, Âhîliğin merkezidir. Hacı Sinan Camii ise ulemanın camii olmuş. Böyle bir ayırım meydana gelmiş zaman içinde.

Bayındır'da yaşayan Müslüman nüfus yanında, hatırı sayılır bir Yahudi ve Rum nüfus da vardı. Bayındır zengin bir memleket olduğu için, Yahudi'si de boldu. Bilirsiniz, Yahudiler, paranın bol olduğu her yerde vardılar. Ama İstiklâl Savaşı'ndan sonra Rumlar ve Yahudiler Bayındır'ı terk ettiler.

“ çünkü insana
en çok kitap yakışıyor
ve mürekkebin
kurduğu yerde
kan akıyor! ”

Bayındır'da Yahudiler ve Rumlar

Bayındır, Tire ile aşık atılsacak kadar zirai zenginliğe sahip olduğundan, Rumlar ve Yahudiler, Bayındır'ı uzun zaman mesken tutmuşlar. Nemi az olduğu için daha dayanıklı, daha az kurtlu olan Bayındır inciri, Rumların ve Yahudilerin ana geçim kaynağı olmuş.

Bayındır Yahudileri kumaş ticaretine ağırlık vermişler; Rumlar hububat ve incir ticaretini tekellerine almışlar. Rumlar, Bayındır incirini İzmir Limanı üzerinden bütün dünyaya ihraç eder olmuşlar. Bu iki gayri Müslim unsur, elbette Bayındır halkı gibi tarlalarda, ovada çalışmamışlar. Onlar daha çok Müslüman yerli halkın emeği üzerinden para kazanmışlar. Böylece zaman içinde Bayındır'da hatırı sayılır miktarda Yahudi ve Rum nüfus meydana gelmiş, hatta kendi mahallelerini kurmuşlar.

Ne zaman ki Yunanlılar Bayındır'ı işgal etmişler, Yahudiler ve Rumlar, yıllar boyunca beraber yaşadıkları Müslümanlar aleyhine, düşmanla işbirliğine girişmişler. Müslüman Bayındır halkının iç yüzlerini, para kaynaklarını filan hep düşmana ihbar etme yoluna gitmişler. Ama tabii, 'İlk Kurşun'la beraber ahval tersine dönmüş, büyük hadiseler olmuş Bayındır'da. Rumlar, paralarını ve altınlarını korkularından evlerinin altına gömmüşler. Daha sonra bunların evlerini alanlar, yüklü miktarda servete kavuşmuşlar.

Yunanlılar, Bayındır'da büyük zulüm ve talanlar yapmışlar. Hatta şehri terk ederken; erkekleri meydana toplamışlar, bağlamışlar, yakacaklarında, Sinan Ağa Camii'nin minaresinden yolları gözetleyen Yunan askerinin "Kemal'in askeri geliyor!" diye bağırması üzerine, bu fecaatlerini işlemeye imkân bulamamışlar. Zaten bu sırada, trenlere doluşan Yunan askerleri, Bayındır'ın içinde kalan son kırıntılara bağırıyorlarmış: "Gelin, gitme vakti geldi!" Hâlbuki "Kemal'in askeri" zannettikle-

ri şey, koyunlarını otlatmaktan dönen bir çobanın sürüsünün kaldırdığı tozmuş meğer!

Tabii herkes evlerine kapanmış. Kapalı kapılar arkasında dualar, salât-i tefriciyeler... Yunanlılar, Bayındır'ın hemen yakınlarındaki 'İlk Kurşun' denilen mevkie geldiklerinde, Tire, Ödemiş ve çevresinin efeleri yollarını kesip hepsinin işlerini bitirmişler. Orada epey ganimet kalmış efelerin ellerine. Annemin dayısı Eymirlioğlu Behçet de, bu silahlı efeler grubuna dâhilmiş. Hatta daha sonra Milis binbaşılığı da yapmış.

Ele geçirilen ganimetten, babamın payına pek tatlı bir hisse düşmüş:

Babam bana sonraları anlattı, meğer bir Yunan askeri, o sıralarda küçük bir çocuk olan babama küfürler ederek bir tokat atmışmış. Babam o tokadın acısını hiç unutamamış. Hatta "Başka birisi dövse hatırlamam bile, ama gâvur olduğu için bana öyle ağır geldi ki... Hâlâ o şamarın şakırtısını kulağımın dibinde hissederim" demişti rahmetli. Efeler ganimetleri köye getirdiklerinde, babam, orada duran kocaman bir çuval dolu su sardalye konservesini yuvarlayarak eve getirmiş. Ev halkı "gâvur malı" diyerek el sürmemiş. Babam ise afiyetle yemiş koca bir çuval balık konservesini. Hem de "Yediğim tokadın vergisi bu, balıklar çok nefis" diyerek...

O kısacık işgal zamanından, babamın hafızasında birçok Yunanca kelime kalmıştı. Basit bir şekilde Yunanca'yı da konuşurdu rahmetli babam.

Bayındır Menkıbeleri

Bınamaz Mehmed Dede

Bayındır'ın Bınamaz Mehmed Dede adında, meşhur bir meczubu varmış. Eskicilik yapan Mehmed Dede, cemaatle nama-

za hiç gelmediğinden, Bayındırlılar ona 'Bînamaz' adını takmışlar. Halkın şikâyetleri üzerine, kaymakam birkaç defa ikaz etmiş. Mehmed Dede gelen görevli jandarmaya demiş ki: "Ben kılıyom evladım namazımı, kılıyom ben." Şikâyetler birkaç defa tekrarlanınca, kendisini camiye götürmeye gelen jandarma erine dönüp: "Evladım, elini ver bakayım" demiş Mehmed Dede. O sırada tam kapının eşiğindedir. Dışarı adımlarını attıkları anda, jandarma eri bir de bakmışlar ki Mekke'deler! Mehmed Dede "Aramızda kalsın evladım, kimseciklere söyleme" diye tembihlemiş. Ama çocuk heyecandan bu sözü tutamamış. Gözlerini açıp Bayındır'a döndüklerinde yolda bağırıp çağırarak kaymakamlığa doğru koşmaya başlamış: "Kaymakam bey, kaymakam bey, bildiğin gibi değil. Biz Kâbe'de namazı kıldık!" derken kaymakamlığın kapısından girerken ruhunu teslim etmiş. Aynı anda Dede de Hakk'a yürümüş.

Bînamaz Dede'nin yağmur duası

Bînamaz Dede, cemaatle namazlara gelmediği gibi, yağmur dualarına da iştirak etmiyormuş. Kaymakam tehditler etmiş, zorlamış duaya katılması için. Dedenin geldiği bütün yağmur dualarında muazzam yağmurlar yağarmış. Hatta Bayındır halkı, yine zorla Dede'yi yanlarına alıp yağmur durdurma dualarına çıkarlarmış.

Aslında Dede, kimselerin haberi yokken yağmur duası edermiş. İnsanların çağırımlarına hiç ihtiyaç duymadan. Avucuna zeytinyağı doldurur, havaya serper "yağ, yağ!" dermiş. Yağmur çok yağdığına da çocuklara leblebi ve kuru üzüm dağıtma bahanesiyle "yağma, yağma!" der demez, yağmur zınk diye dururmuş.

Bu anlattıklarım, Bayındır halkı arasında dolaşan menkıbeler. Tarihi ve ilmî kıymeti olmayabilir, ancak bir folklor unsuru olarak buraya kaydedilmesinde fayda görüyorum.

“Bayındır Bayındır, adamları hayındır”

Değerli, hatırı sayılır bir âlim zat, İzmir müftülüğü yapıyor-muş ve İzmir’in ilçelerini dolaşmış, vaaz ederek. O zat-ı muhteremin yolu Bayındır’a da düşmüş. Bayındır’daki Hacı Sinan Camii’ne gelmiş. Ahali o zatı önce tanımamış, çok kıymet vermemişler. Ama sohbetler başlayıp da ne kadar derin bir âlim olduğu meydana çıkınca, bu sefer de eşraf, hocayı evlerinde misafir etmek için kendi aralarında münakaşaya başlamış. O zat-ı muhterem de, biraz da başlangıçtaki kırgınlığın tesiriyle, evlerde misafir olmak istemiyor, bir an önce gitmeye davranıyormuş. En sonunda adamın ayakkabılarını saklamışlar. Dışarı çıktıklarında bir de ne görsünler: Cami avlusuna giren bir dana yerdeki otları yiyor! “Nerde benim ayakkabılarım?” diye sorunca, yerdeki otları yiyen danayı göstermişler: “Hocam şu dana yemiştir” demişler. Hocaefendi tabii kendisine latife yapıldığını anlamış, bir mani ile cevap vermiş söylenenlere: “Bayındır Bayındır / Adamları hayındır / Dana pa-buç yemez ama / Bu da bize bir oyundur.”

İlmî-Dinî Hayat

Bayındır’ın uleması bolmuş vaktiyle. 1900’lerin başında, Sultan Abdülhamid’in emriyle, Bayındır’a da Rüşdiye kurulmuş. Rüşdiye ortaokul demek o zamanlarda. Bayındır’ın şu andaki nüfusunun bile 19 bin olduğunu düşünürsek, 1900’lerde Rüşdiye kurulmuş olmasının ne demek olduğunu anlayabiliriz. Benim babam, Bayındır Rüşdiyesi’nden mezun mesela. Sadece bu kadar da değil: Bayındır’da ilkokullar, bir sıbyan mektebi ve ayrıca Hacı Sinan Camii’nin medresesi de var. Bir tek İdadisi yok.

Tabii bu bahsettiğim Osmanlı dönemindeki durum. Cumhuriyet’ten sonra, Bayındır’a ortaokulun açılması ancak

1960'lardadır. Bayındırılı çocuklar, ortaokul okumak için, tâ Ödemiş'e giderlerdi. Dayım, Ödemiş Ortaokulu'nda okudu.

Demek istediğim, Bayındır, Cumhuriyet'ten önce gelişmekte olan bir yerken, ne yazık ki daha sonra gerilemeye başlamıştır. Tabii elbette, memleketinden gurbete çıkanların bir daha geri dönmeme ve memleketine yatırım yapmama hastalığı Bayındır'da da ziyadesiyle mevcuttur.

Ayrıca Bayındır'da her zaman canlı bir tasavvufî hayat olmuştur. Benim bildiğim kadarıyla, Kadirî şeyhleri, Halvetî tarikatı mensupları vardı Bayındır'da. Bir de son zamanlarda Melamîler ve Nur cemaati mensupları. Bergama'daki Melamîlerden, halife seviyesinde değil de müntesip seviyesinde bazı zatlar Bayındır'a da gelmişler.

Bayındır'da ilmî hayattan bahsederken, yöre halkının çok sevdiği ve büyük saygı duyduğu İmam Birgivi'den bahsetmek olmaz. Bayındır halkı İmam Birgivi'yi çok sever, ziyaretine gider, adaklarını kabrinin başında keser, dualar eder. Hatta Bayındırlılar, Hacı Sinan Camii'nin açılışında, ilk namazı İmam Birgivi'nin kıldırıldığına inanırlar. Böyle bir rivayet vardır halk arasında. Onun için, Rahmetli dedem derdi ki: "Bu mihrap herkesi kabul etmez. Bu mihrapta öyle tertipli olmayan, temiz olmayan, Ehl-i Sünnet şartlarına uygun olmayan insan sarsılır!"

Bayındırlılar, "Birgili merhum" diyemezler, "Birgili mehrum" derler. Mahrum edilmiş demek ister gibi sanki. Birgi halkı samimi, fakir ve Müslüman bir halktır. Bayındır'da Birgi'den alınmış çok kız vardır. İmam Birgivi ile bir yandan da akra-bayız yani.

İmam Birgivi hakkında, bu kitabın okuyucuları elbette birçok şeyi biliyorlardır. Bu yüzden, Hazret'in hayat hikâyesini anlatacak değilim. Fakat kendisine karşı hususi bir muhabbetim de olduğu için, adını anmadan geçemiyorum.

Birgivî Hazretleri, İstanbul'da kalmış bir müddet. Fatih'te Fevzi Paşa Caddesi üzerindeki Dülgerzâde Camii'nin alt kısmında bulunan tarihi, kemerli kısımdaki medresede okumuş. Zeyniyye tarikatına mensup, hal ehli bir zat olan Abdurrahman Efendi'nin talebesi olmuş. Efendi hazretleri, Birgivî'ye devamlı dermiş ki: "Gel zikir halkasına gir!" Bayrâmîler'in devran zikri de olurmuş bazen. Birgivî yerinden kalkmak, halkaya katılmak istemezmiş. Efendisi en sonunda, mütebesim demiş ki: "Oğlum Mehmed, sen dâire-i Şerîat'te kal!"

Birgivî, tahsilinden sonra, çalışırken bir müddet Evkâf'tan maaş almış. Medresede müderrisen. Fatih medreselerinde. İstifa etmiş. Bütün aldığı parayı, "Evkâf faizli muameleye giriyor" diye, iade etmiş. Şüphelenmiş. Ne kadar maaş aldıysa, elindeki bütün varlığını satarak, hazineye geri ödemiş. Gitmiş Birgi'ye. Bilahare medresesini kurarak, Birgi'de karar kılmış. Böylece, ufacık bir kasaba olan Birgi'yi şöhrete kavuşturmuş.

İmam Birgivî çok dirayetli ve çok yetkin bir âlim. Dönemin Şeyhülislam'ı Ebussuûd Efendi ile para vakıfları konusundaki tartışması meşhurdur. Hazret, itirazlarını İstanbul'da dile getirsin diye, pâyitahta çağrılmış. Şeyhülislam ile ulemanın huzurunda tartışmışlar. Meselenin muallâkta kaldığı söylenir. Birgivî sonra tekrar İzmir'e dönmüş ve hizmet ettiği Birgi'de vefat etmiş. İmam Birgivî hakkında, Ahmet Turan Aslan'ın hazırladığı çalışma da okunmaya değerdir.¹

Ahmet Turan Bey, bu çalışması için Birgivî'nin eserlerini inceleyen, karşısına bilmediği bir deyim çıkmış: "Yüzünü eli kabaklılar göresice!" Çok araştırmış, bulamamış mânâsını. Nihayet bana geldi. Bu ifade bizim oralarda "Yüzünü cenaze yıkayıcılar görsün" demektir ve bedduadır. Ölüler, boş, kuru su kabaklarının içi oyularak yapılan kaplardan dökülen su ile yıkanır. İçi boş kabaklar, kepçe gibi kullanılır. Her cenazeden

1 Ahmet Turan Aslan, *İmam Birgivi, Hayatı, Eserleri ve Arapça Tedrisatındaki Yeri*, Seha Neşriyat, İstanbul 1992.

sonra, o cenazenin yıkıldığı kabak kırılıp atılır. Bu, “Allah bundan başka keder vermesin” mânâsında bir harekettir. Ahmet Turan Bey’e deyimin bu anlama geldiğini açıklamıştım.

Nedense İmam Birgivî’ye Selefi muamelesi yapılır. Yanlış! Eğer öyle bir şey yapılacaksa, Selefliğin hakikati üzerinde durulması gerekir evvela. Seleflik nedir? Eğer Rasûl-ü Ekrem Efendimiz’in Asr-ı Saadet’indeki Müslümanlık mânâsında ise, Seleflik güzel bir şey. Birgivî Hazretleri, meselenin özüne inerek meseleleri vaz etmeye çalışmış, bu tavrı haksız bir şekilde, Selefi olarak damgalanmasına neden olmuş.

Anlatıldığına göre, şiiirden iyi anlayan bir adam, müderris bir dostunu medresesinde ziyaret etmiş. Hoca, çocuklara İmam Birgivî’nin *Vasiyetname*’sini okutuyormuş, ancak çocuklar akıllarında tutamıyorlarmış. Adam, hoca arkadaşının yanında misafir kaldığı bir ayda, *Vasiyetname*’yi manzume haline getirmiş. Bunun bir nüshası Ali Emîrî’de de var. Üzerinde çalışıl- sa, harika bir tez olur.

İleride kendisinden çok bahsedeceğim rahmetli Ali İhsan Yurt Hoca, Birgivî’yi çok severdi, ona karşı çok hürmetkârı. Adı geçse, “Aaaa” deyip başlardı anlatmaya. Onunla da te’yûd oldu kalbimizde Birgivî Hazretleri. Müstakim, âlim bir zat. Sûfi, ama sûflüğünü öne sürmeyen, gönülden sûfi olan, zâhire titizlik gösteren. Bunda da acayip bir durum yok, çünkü zâhir ortak noktamız. Hiçbir zaman tasavvufa karşı gelmeyen, ama Râfızîliğe de asla geçit vermeyen bir âlimdir Birgivî.

Kadıızâdeliler’in İmam Birgivî ile olan bağlantıları

İmam Birgivî ile ilgili en çok tartışılan meselelerden biri de, onun Kadıızâdelilerle olan sürtüşmeleridir.² Bu konuda pek

2 Osmanlı tarihinde çok önemli bir sosyal mesele olan; Kadıızâdeliler ile Sivâsiler arasındaki çatışma, aslında, bir medrese-tekke çatışmasıdır. Bunun kökleri de çok eskilere dayanmaktadır. Kadıızâdeliler’in lideri olduğu söylenen Kadıızâde

çok şey söylendi, ancak benim bizzat şahit olduğum şu hadise, sanırım, meselenin daha farklı düşünülmesine yardımcı olacaktır:

Kültür Bakanlığı'nda müsteşar yardımcılığı yapmış İsmet Parmaksızoğlu diye bir zat vardı. Fethi Gemuhluoğlu Abi'nin kartıyla Ankara'da kendisini ziyaret etmiş, makamında sohbette bulunmuştum. Bana Halvetîlik üzerine kendisinde bulunan notları, dosyaları, dokümanları vermiş ve şöyle demişti: "Bize bir hal olursa, hanım bunları çöpe atar." Değişik bir soyadım olduğu için unutmamış beni, İstanbul'a geldiği zaman da görüştük daha sonra. İsmet Bey'le, bilahare, Türkiye Toplu Katalog Çalışmaları (TÜYATOK) çerçevesinde de beraber çalıştık. İsmet Bey, TÜYATOK'un İstanbul'daki merkezinde komisyon başkanlığı görevine getirildi. O çalışmalar sırasında, İsmet Bey çok ilginç bir şey aktardı:

Kadıızâde Mehmed Efendi'nin bir kitabını görmüş. Kadıızâde'nin hatt-ı destiyle yazıldığı söylenen bu kitabın derkenarında şöyle bir not varmış: "Vallahi bu meseleler hakkında ben bir şey söylemedim. Benim su-i taksirim yoktur. Ben böyle bir şey bilmiyorum, bir şey de demedim." İsmet Bey'in anlattığına göre, bu kitap, Antalya'dan gelen yazmaların içinden çıkmış.

Sivâsîler ile Kadıızâdeliler arasındaki olaylar da, bir fitnenin sonucu olabilir. Ben, bu bilgidен sonra böyle bir sonuca ulaştım.

Mehmed Efendi'nin İmam-ı Birgivi'nin talebesi olduğu ileri sürülmektedir. Ve bu olay (cami minarelerindeki birden fazla şerefenin kaldırılması, gözlük kullanılmaması, çatal-kaşık kullanılmaması, camilerin süslü ve tezyinatlı yapılmaması vs. gibi) bid'at meseleleri yanında, Selefiyede tarikatlar bulunmadığı için tarikatın da bid'at olduğu görüşü ortaya atılmıştır. Bu sebeple Halvetî şeyhi Şemsuddin Sivasî Efendi'nin müridânıyla Kadıızâdeliler arasında özellikle Ayasofya ve Sultanahmet camilerinde taşlı-sopalı tartışmalar ve çatışmalar olmuştur. Hadiselerin büyümesi üzerine, Sultan IV. Mehmed (Avcı) zamanında, ulemânın talebi üzerine tekkeler kapatılmış; bilâhare Niyâzî Mısri'nin vaazlarıyla tekrar açılmıştır. (Ayrıntılı bilgi için bk: Uzunçarşılı İ. Hakkı, *Omanlı Tarîhi*, c. III/1, Ankara 1977, ss. 343-366).